

Загалом, по всіх районах Тернопільської області впродовж ХХ ст. відбулось помітне, ледь не в п'ять разів, зменшення індексу мозаїчності національного складу, а тому населення в районах стає менш етнічно строкатим, що легко пояснити зростанням частки українців на фоні кількісного та відсоткового зменшення інших національностей. Подібна тенденція властива і містам області.

Література:

1. Моногарова Л. Ф. Комплексная типология городов Таджикской ССР в свете проблем этнической мозаичности их населения // Советская этнография, 1972. – №6. – С. 52-63
2. Эккель Б. М. Определение индекса мозаичности национального состава республик, краев и областей СССР. // Советская этнография, 1976. – №2. – С. 33-41.
3. Zamorski K. Informator statystyczny do dziejów społeczno-gospodarczych Galicyi. Ludność Galicyi w latach 1857-1910 – Kraków - W. – 1989 – 284s

УДК 911.3:(519.2+910.2)

Володимир ГРИЦЕВИЧ

МАТЕМАТИКО-ГЕОГРАФІЧНА ОЦІНКА ГОСПОДАРСЬКОЇ СПЕЦІАЛІЗАЦІЇ РЕГІОНУ

Постановка проблеми. Господарська спеціалізація відображає дуже глибокі ідеї економічної географії пов'язані з поділом праці. У територіальних господарських комплексах суспільний поділ праці проявляється як територіальний та галузевий поділ праці. Господарська спеціалізація регіонів є відображенням цих поділів і служить предметом багатьох економіко-географічних досліджень. Проблема полягає у тому, щоб перейти від суб'єктивної, описової, якісної, словесної характеристики спеціалізації до об'єктивних кількісних методів її вимірювання.

Аналіз досліджень і публікацій. Економічна географія має певний досвід вивчення та оцінки спеціалізації. Одна з перших спроб кількісного підходу до визначення спеціалізації належить праці американського економіста У. Ізарда [1], що стимулювала як багаточисельні наслідування, так і подальші наукові пошуки. Розглянемо деякі з опублікованих підходів.

Приймаємо, що територіальний господарський комплекс (як правило загальнодержавний) територіально складається з регіональних підкомплексів і поділений на ряд галузей. Оскільки різні автори користуються різними, не завжди сумісними позначеннями, зробимо для уніфікації викладу такі позначення. M – кількість регіонів. N – кількість галузей. P_{ij} – обсяг виробництва продукції j -ї галузі в i -му регіоні.

Російський економіко-географ А. Хрущов [3] визначає коефіцієнт спеціалізації, як частку галузі в продукції регіону поділену на частку галузі в продукції усього

територіального комплексу $s_{ij} = \frac{P_{ij}}{P_i} : \frac{P_j}{P}$, а коефіцієнт локалізації, як частку регіону в

продукції галузі поділену на частку регіону в продукції усього територіального комплексу

$l_{ij} = \frac{P_{ij}}{P_j} : \frac{P_i}{P}$. Однак, шляхом елементарних математичних перетворень можна показати, що

так визначені коефіцієнти чисельно тотожні між собою, тобто цей підхід є невдалим.

Український економіко-географ О. Толчів [4] дефініював коефіцієнт спеціалізації як частку регіону в продукції галузі поділену на частку регіону в населенні усього

територіального комплексу, тобто $s_y = \frac{P_y}{P_j^b} : \frac{H_i^a}{\hat{H}}$, а коефіцієнт локалізації, як частку галузі в

продукції регіону поділену на частку галузі в продукції усього територіального комплексу

$l_{ij} = \frac{P_y}{P_i^a} : \frac{P_j^b}{\hat{P}}$. Такий підхід має ті переваги, що, по-перше, кожен коефіцієнт має власне

економіко-географічне тлумачення і числову величину, а, по-друге, базою для визначення спеціалізації виступає населення, тобто в центр дослідження ставиться людина.

О. Шаблій [2] визначає коефіцієнт локалізації, як частку регіону в продукції галузі поділену на частку регіону у площі всього територіального комплексу, тобто $l_g = \frac{P_y}{P_j^b} : \frac{S_i^a}{\hat{S}}$.

Американський вчений Г. Барбер [5] порівнює різні галузі за ступенем їх впливу на спеціалізацію регіону і пропонує коефіцієнт, що дорівнює частці регіону в продукції одної

галузі поділений на частку регіону в продукції другої галузі: $\frac{P_y}{P_j^b} \cdot \frac{P_{ii}}{P_i^b}$

Постановка завдання. Прийmemo за предмет дослідження методичні основи математико-географічної оцінки спеціалізації регіону і в рамках цього предмета поставимо мету розробити методи, які мають переваги перед існуючими.

Результати дослідження. Дано спочатку дефініції основним поняттям.

Територіальний господарський комплекс (ТГК) це сукупність територіально зосереджених і економічно пов'язаних елементів господарства.

Територіальна господарська система (ТГС) - це форма геопросторової організації господарської діяльності, яка полягає в економічній взаємодії територіально зосереджених елементів господарства.

В рамках математико-географічного підходу існуючий метод обчислення міжгалузевих рангів регіону [4] полягає у тому, що цей ранг обчислюють як зважене середнє прямих рангів галузей, де вагами є частки галузей у продукції регіону. При цьому традиційно за прями ранги галузей беруть порядкові числа: 1,2,3. Такий їх вибір є найпростішим, однак він має два недоліки: 1 – він не враховує реального співвідношення виробництва галузей, 2 – результати, обчислені для різних регіонів не можна співставляти між собою через якісний характер галузевої належності. Тому потрібно мати інший спосіб встановлення прямих рангів.

Пропонується обчислювати прями ранги галузей як відношення продукції усього територіального комплексу до продукції галузі [6,8]

Нехай, в рамках зроблених вище позначень, $P_i^a = \sum_{j=1}^N P_{ij}$ - обсяг продукції i -го регіону, $P_j^b = \sum_{i=1}^M P_{ij}$ - обсяг продукції j -ї галузі, $\hat{P} = \sum_{i=1}^M \sum_{j=1}^N P_{ij}$ - обсяг продукції усього територіального комплексу,

Позначимо через r_j^b прями ранг галузі в територіальному комплексі, тоді міжгалузевий ранг регіону можна обчислити за формулою $R_i^a = \frac{1}{P_i^a} \cdot \sum_{j=1}^N P_{ij} r_j^b$,

$$\text{де } r_j^b = \frac{\hat{P}}{P_j^b}$$

На рис. 1. представлений приклад картографічної реалізації просторової мінливості міжгалузевого рангу у розрізі областей України, обчисленої на підставі [9]. Видно, що спостерігається чітка географічна послідовність зон спеціалізації рослинництва, зумовлена природно-географічними чинниками, а інтерпретація просторової відповідності прямих та міжгалузевих рангів потребує подальшого вивчення.

В рамках центрографічного підходу [6] можна побудувати другий метод визначення спеціалізації території. Центрографія це науковий напрямок у географії та картографії, який пов'язаний з обчисленням та картографічною реалізацією "центрів ваги" економіко-географічних явищ.

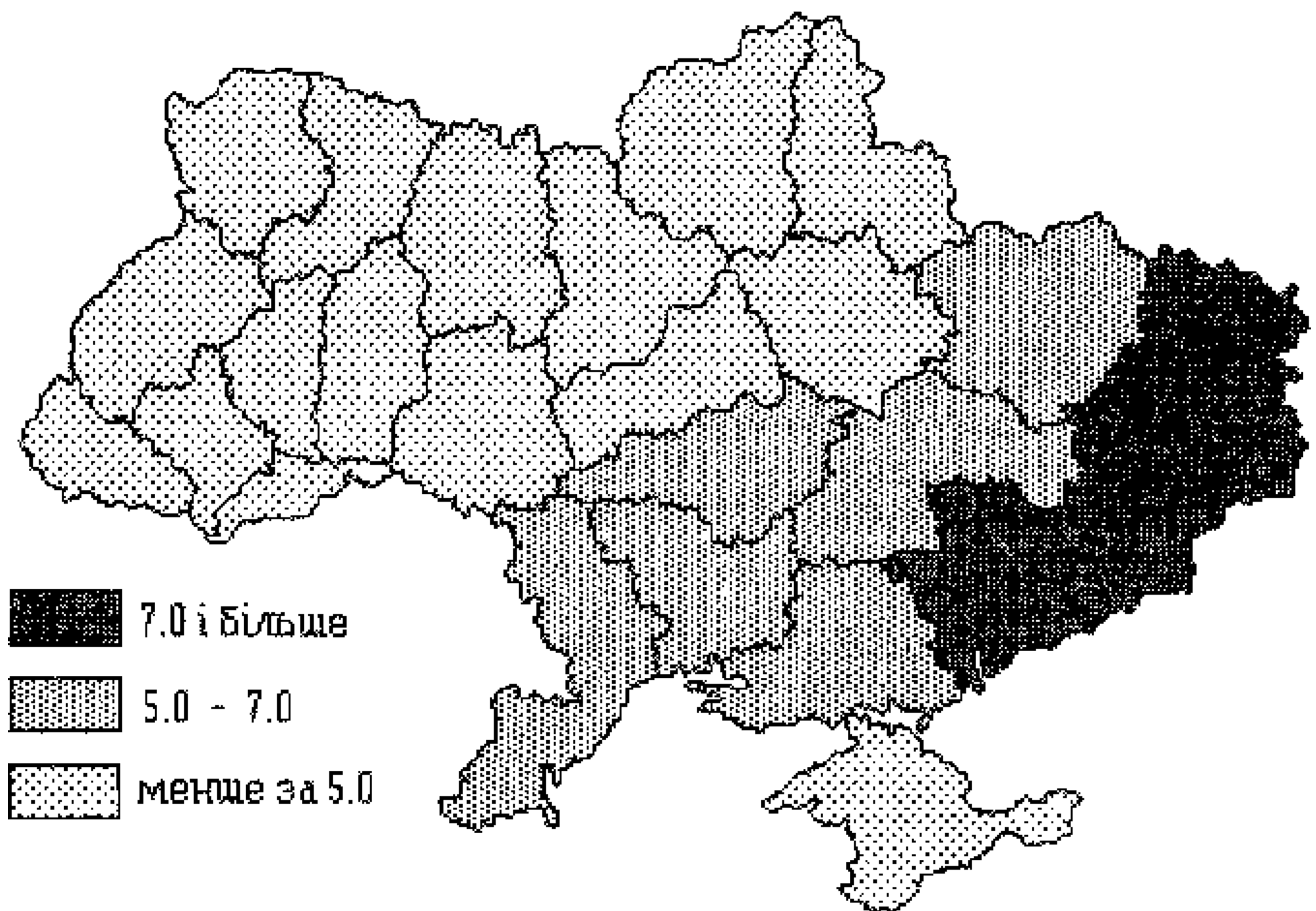

Рис. 1. Міжгалузевий ранг регіонів за спеціалізацією рослинництва.

При цьому прямі ранги галузей у 2000 році визначаються такою таблицею:

С/г культура	Прямий ранг
Зернові	27
Картопля	34
цукровий буряк	51
Овочі	115
Соняшник	193

Для цього обчислимо координати центра ваги трудових ресурсів території та координати центрів ваги виробництва галузей. Наприклад, у прийнятих вище позначеннях.

центр ваги виробництва j -ї галузі можна визначити за формулами $X_j^b = \frac{1}{P_j^b} \cdot \sum_{i=1}^M P_{ij} x_i$.

$Y_j^b = \frac{1}{P_j^b} \cdot \sum_{i=1}^M P_{ij} y_i$, де x_i, y_i – координати територіального центра ваги i -ї території.

Після картографічної реалізації отриманих результатів аналізуємо близькість галузевих центрів ваги до центра ваги трудових ресурсів і галузі спеціалізації галузей до трудових ресурсів, тому за близькістю галузевих центрів ваги до центра ваги трудових ресурсів можна об'єктивно судити про спеціалізацію регіону.

Ще одною проблемою, з якою доводиться мати справу і вирішувати при глибокому аналізі методів визначення спеціалізації, є термінологічна. При цьому виявляється, що спеціалізація, та ряд суміжних понять можна, по-перше, вивчати у термінах відношень між компонентами територіального господарського комплексу, а, по-друге, їх можна представити у зручному матричному вигляді [7].

Так, поняття *спеціалізації регіону* ТК можна дефінувати, як відношення певної галузі до цього регіону. Поняття *розміщення галузі* можна дефінувати, як відношення галузі до усього територіального складу ТК. Поняття *розміщення господарства* дефінується як відношення між галузевим складом ТК і його територіальним складом (регіонами). Таку систему відношень можна представити наступною матрицею (таблицею).

	Галузь ТК	Галузевий склад ТК
Регіон ТК	спеціалізація регіону	?
Територіальний склад ТК	розміщення галузі	розміщення господарства

З цієї матриці випливає, що у розглядуваній системі понять є одна “вакансія”, оскільки в науці поки-що не було чітко зафіксованого поняття, яке характеризує відношення між регіоном та повним галузевим складом ТК. Тому пропонується ввести таке поняття. Його можна назвати *міжгалузєва орієнтація регіону*. Запропоновані вище міжгалузєві рани і регіонів служать числовими характеристиками такої орієнтації.

Висновки і перспективи. Математико-географічна оцінка територіальної спеціалізації регіону є важливою складовою його економіко-географічного вивчення, однак з питань обчислення показників спеціалізації та локалізації є потреба узгодити позиції різних авторів і виробити єдиний підхід.

Міжгалузєвий рани регіону, обчислений за запропонованою автором методикою, ефективно відображає реальну просторову спеціалізацію регіонів.

Центрографічний аналіз також можна використовувати для визначення галузей спеціалізації регіону.

Ефективним засобом дослідження термінологічних систем є матричний підхід і він показав, що існує доцільність введення нового терміну “міжгалузєва орієнтація регіону” та розробки системи показників для характеристики такої орієнтації. Одним з таких показників є запропонований міжгалузєвий рани регіону.

Література:

1. Изард У. Методы регионального анализа: введение в науку о регионах – М.: Прогресс, 1966.

2. Шаблій О.І. Математичні методи в соціально-економічній географії. – Львів: Світ, 1994
3. Хрущев А.Т. География промышленности СССР. – М.: Высш. шк., 1990
4. Топчієв О.Г. Основи суспільної географії – Одеса: Астропринт, 2001
5. Barber G.M. Elementary Statistics For Geographers. – New York London The Guilford Press, 1988
6. Грицевич В.С. Економіка адміністративних районів в системі обласного регіону. теорія і методологія математичної географії // Соціально-економічні та екологічні проблеми розвитку адміністративних районів. Ч.1 – Львів, 1997. – С. 36-42
7. Грицевич В.С. Математико-географічні аспекти територіальної спеціалізації в економічній системі регіону // Регіон у системі нових економічних і правових відносин. Матеріали Всеукр. наук. конф – Івано-Франківськ, 1998. – С. 99-101
8. Грицевич В.С. Математична соціально-економічна географія як теоретична база вдосконалення регіонального управління // Регіональна політика України: наукові основи, методи, механізми. Ч.2. – Львів, 1998 – С. 133-137.
9. Україна у цифрах у 2000 році. Короткий статистичний довідник / за ред. О.Г.Осауленка – К.: Держкомстат України, 2001.

Summary

Volodymyr Hrytsevych. MATHEMATICAL-GEOGRAPHICAL VALUATION OF ECONOMIC SPECIALIZATION OF REGION

Critical analysis of the existing approaches to definition of specialization of a region is made. The author's mathematical-geographical and, in particular, centrographical approach is offered. Concept of interbranch orientation of a region is offered.

УДК 911.5+502.7 (477.75)

Мирослава ПИТУЛЯК, Микола ПИТУЛЯК,
Ольга БЕЛЬСЬКА

ФУНКЦІОНАЛЬНА СТРУКТУРА РЕКРЕАЦІЙНОЇ СИСТЕМИ ПІВДЕННОГО КРИМУ

Територія України характеризується відмінностями рекреаційно-ресурсної бази та попиту на рекреаційні послуги. Найбільшою освоєністю, розвитком і удосконаленням структури рекреаційного господарства відзначається кримський регіон, в межах якого рекреація є провідною галуззю спеціалізації. На нього припадає понад 35% санаторно-курортного фонду, 30% будинків відпочинку та пансіонатів і близько 18% турбаз України.

Розвиток рекреаційного господарства Криму стає одним із пріоритетних напрямів. Воно базується на використанні мінеральних вод (з потенційним дебітом 30 тис м³/добу), лікувальних грязей (24 млн м³), пляжів (протяжність 517 км), кліматичних і ландшафтних ресурсів, а також пам'яток історії і культури.

Всього в Криму нараховується близько 800 рекреаційних закладів (санаторіїв, пансіонатів, турготелів, дитячих таборів та ін.), з них 40% функціонують цілий рік. Кількість місць в рекреаційних закладах Криму у 1998 році становила 135,5 тис. місць [1].

Протягом 1990-1996 рр. зовнішній рекреаційний потік до Криму змінювався від 6 до 8,5 млн. чол. за рік, в тому числі відпочивало і лікувалось за курсівками від 1,5 до 1,9 млн. чол. У 2000 р. в Криму відпочивало 4 млн. осіб (таблиця 1).

У функціональній структурі рекреаційних закладів Криму виділяють – оздоровчі заклади (будинки відпочинку, пансіонати, бази відпочинку, турбази та ін.). Їх частка становить 72% всіх місць рекреаційної сітки. Частка закладів профілактичного лікування (санаторії та пансіонати з лікуванням), становить 30%. Санаторії розташовані переважно на